

The Gleaner

Vol 1 (1963)

Μια βιβλιογραφική διευκρίνηση. Ο «Πρόδρομος της Ελληνικής Βιβλιοθήκης» του Κοραή

Λουκία Δρούλια

doi: [10.12681/er.9595](https://doi.org/10.12681/er.9595)

Copyright © 2016, Λουκία Δρούλια

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Δρούλια Λ. (2016). Μια βιβλιογραφική διευκρίνηση. Ο «Πρόδρομος της Ελληνικής Βιβλιοθήκης» του Κοραή. *The Gleaner*, 1, 47–50. <https://doi.org/10.12681/er.9595>

ΜΙΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΔΙΕΥΚΡΙΝΗΣΗ

Ἐν τῷ «Πρόδρομος τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης» τοῦ Κοραῆ

Στὴν Βιβλιοθήκη τῆς Μονῆς Θεολόγου στὴν Πάτμο ὑπάρχουν δύο ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου «Πρόδρομος Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης» τοῦ Κοραῆ μὲ χρονολογία 1805 καὶ τόπο ἐκδόσεως «ἐν Παρισίοις». Ὁρισμένες μικρὲς διαφορὲς μεταξύ τους καὶ ἕνας κατάλογος συνδρομητῶν στὸ τέλος τοῦ ἑνὸς ἀντιτύπου ἔγιναν ἀφορμὴ μιᾶς μικρῆς ἔρευνας ὥστε νὰ διακριθοῦν οἱ δύο ἐκδόσεις.

Ἦδη ἀπὸ τὴν Βιβλιογραφία Γκίνη-Μέξα 1800-1863 ἔχουμε τίς ἐξῆς πληροφορίες: «Ἄρ. 373, *Πρόδρομος Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης... Ἔργον τοῦ Κοραῆ*. Ἀνετυπώθη ἐν Ἀθήναις τῷ 1841 ἀλλ' ὑπὸ ἔτος 1805 ἐντελῶς πανομοιότυπως, οὕτως ὥστε δυσχερῆς ἀποβαίνει ἡ μεταξὺ τῶν δύο ἐκδόσεων διάκρισις (ΕΒΕ, ΒΒ, ΔΟΒ)». «Ἄρ. 3532 *Πρόδρομος Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης Κοραῆ* (ἐκδόσις 2α). Ἐν Ἀθήναις 15 Ὀκτ. 1841. Ὁ βιβλιοπώλης Α. Πουλῆς, Μφ. 0,18×0,23. Προκήρυξις περὶ τῆς ἐν Ἀθήναις γενομένης ἀνατυπώσεως, ἐν ἣ ἀνεγράφη ψευδῶς: Ἐν Παρισίοις ΑΩΕ (1805) (ΙΕΕΕ)».

Μιὰ ἐξέταση τῶν ἀντιτύπων, ποὺ ὑπάρχουν στὶς δημόσιες βιβλιοθηκῆς τῶν Ἀθηνῶν μᾶς βοήθησε στὴν ἀκριβέστερη διάκριση τῶν δύο ἐκδόσεων. Ἀπὸ τὰ δύο ἀντίτυπα τῆς Γενναδείου Βιβλιοθήκης φαίνεται ποιά εἶναι ἡ 1η ἐκδοσις, γιατί ὑπάρχει στὸ ἕνα ἀντίτυπο ἀφιέρωση μὲ χρονολογία 29 Αὐγ. 1814 τοῦ Κ. Νικολόπουλου¹ πρὸς τὸν Ἄγγλο

1. Φαίνεται ὅτι ὁ Κ. Νικολόπουλος συνήθιζε νὰ στέλνῃ ἀντίτυπα ἀπὸ ἔργα τοῦ Κοραῆ σὲ διάφορα πρόσωπα, τὰ ὁποῖα ἤθελε νὰ εὐχαριστήσῃ ἢ νὰ ὑποχρεώσῃ. Μιὰ τέτοια ἐνδειξὴ ἔχομε καὶ σ' ἕνα γράμμα του στὶς 24 Μαρτίου 1806 ἀπὸ τὸ Βουκουρέστι πρὸς τὸν Δ. Σχινᾶ (Σ. Καρατζᾶς, *Κοραῆς καὶ Νικολόπουλος*, Ἀθήνα 1949, σ. 21), ὅπου ζητεῖ ἀπὸ τὸν Σχινᾶ νὰ τοῦ στείλῃ ἀπὸ τὸ Παρίσι «ἕνα Πρόδρομον τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης» γιὰ νὰ τὸν προσφέρῃ τὴν ἡμέρα τοῦ Ἁγ. Κωνσταντίνου στὸν Ἡγεμόνα Κων. Ὑψηλάντη. Τὸ γεγονός σχολιάσθηκε καὶ ἀπὸ τὸν Κοραῆ σ' ἕνα γράμμα του πρὸς τὸν Ἀλέξ. Βασιλείου (Σ. Καρατζᾶς, ἔ.ἀ., σ. 24), ὅπου γράφει: «ταύτην μου τὴν ὑποψίαν (ὅτι δηλ. εἶναι intrigant) ἠῤῥῆξε καὶ ἡ διὰ τοῦ Σχινᾶ... πρὸς ἐμὲ συμβουλή του νὰ πέμψω εἰς τὸν Ἡγεμόνα ἐν ἀντίτυπον τοῦ Προδρόμου».

φιλόλογο Th. Gaisford : «τῷ λαμπροτάτῳ ἑλληνιστῇ καὶ ἐν τοῖς μάλιστα φιλέλληνη κυρίῳ Γαισφορδίῳ. Ἐν Παρισίοις τῇ κτῆ τοῦ Αὐγούστου αὐιδῷ». Στὸ ἴδιο γράφει μὲ μολύδι ὁ Ι. Γεννάδιος : «Ἡ Γνησία 1ῃ Παρισινή ἐκδοσίς. Σπανία». Στὸ ἄλλο ἀντίτυπο τῆς Γενναδείου ὑπάρχει σὲ μονόφυλλο ἐπικολλημένο στὴν ἀρχὴ τοῦ βιβλίου, μιὰ προκήρυξη ποὺ ἀναγγέλλει τὴν 2ῃ ἐκδοση τοῦ Προδρόμου Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Κοραῆ καὶ ζητᾶ συνδρομητές. Στὴν προκήρυξη αὐτὴ διαβάζομε τὰ ἐξῆς :

Πρόδρομος Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης (ἐκδοσίς δευτέρα). Παρακινηθεὶς ἀπὸ τὴν μεγάλην ζήτησιν τὴν ὁποίαν ἔδειξαν ἐσχάτως ἡ τε φιλόμουσος νεολαία καὶ λοιποὶ τοῦ «Προδρόμου τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης» τοῦ ἀειμνήστου Κοραῆ ἐπεχείρησα δευτέραν ἐκδοσιν αὐτοῦ καὶ ἤδη ἐξῆλθεν ἀπὸ τὰ πιεστήρια ἀπαράλλακτως μετὰ τὸ πρῶτον, καταβληθείσης ἀκριβοῦς ἐπιμελείας, καὶ διορθωθέντων μάλιστα τῶν τυπογραφικῶν ἑλλειμμάτων τοῦ πρώτου ἀναγκαζόμενος δὲ ἀπὸ τὸ πολυδάπανον τῆς ἐκδόσεως ἐπικαλοῦμαι τὴν συνδρομὴν τῶν φιλομούσων συνισταμένην ἐκ Δραχμῶν ἐπὶ ἐνῶ πρότερον ἐπωλεῖτο τὸ βιβλίον διὰ 12-15 Δραχμῶν. Ἐν Ἀθήναις 15 Ὀκτ. 1841. Ὁ βιβλιοπώλης Α. Πουλῆς.

Ὁ Ι. Γεννάδιος ἔχει σημειώσει στὸ ἀντίτυπο αὐτό : «Κλεψίτυπος μετατύπωσις Ἀθηνῶν. Ὁ C. Iken ἐν Alten und Neuen Hellas, Leipzig 1823, σ. XII λέγει ὅτι τὰ Προλεγόμενα τοῦ Κοραῆ ἀνεδημοσίευσεν ὁ ἐν Βενετίᾳ Ν. Γλυκὺς τῷ 1820 ἐν ἐνὶ τόμῳ τιμῇ 13 λίραις»².

Ἔτσι εὐκόλα μποροῦμε μετὰ τὴν ἀντιβολὴ τῶν δυὸ ἀντιτύπων, νὰ καθορίσουμε ποιά εἶναι ἡ πραγματικὴ πρώτη ἐκδοση καὶ νὰ βροῦμε τίς μικροδιαφορὰς τῆς ἀπὸ τὴν δευτέρη.

Ἡ ἐκδοση Α' ἔχει στὴν ἀναγραφή τοῦ τίτλου κόμμα μετὰ τὸ «Πρόδρομος Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης», ἐνῶ παραλείπει τοὺς τόνους στὰ ἑλληνικὰ ψηφία, ποὺ ἀριθμοῦν τίς σελίδες τῶν προλεγομένων, τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τὰ κεφάλαια τῶν κειμένων.

Στὴν σελίδα τῶν «ἡμαρτημένων διόρθωσις» ἡ ἐκδοση Α' ἔχει 24 σειρές, ἐνῶ ἡ ἐκδοση Β' 44, παρόλο ποὺ τὰ στιχοῖα εἶναι καὶ στίς δύο περιπτώσεις τῶν 8 στιγμῶν.³

2. Ὁ Δ. Γκίνης, *Τὰ ἀνώνυμα ἔργα τοῦ Κοραῆ, βιβλιογραφικὸ δοκίμιο*, Ἀθήνα 1948, σ. 11 σημ. σημειώνει ὅτι ὁ Κ. Iken ἀργότερα (π. *Leukothea*, Β', 184) ἀνεκάλεσε ὁ ἴδιος τὴν ἐσφαλμένη αὐτὴ πληροφορία.

3. Στὴν ἐκδοση Β' διορθώθηκαν σχεδὸν ὅλα τὰ παροράματα ποὺ ὑπῆρχαν στὴν ἐκδ. Α', π. χ. σ. 15, στίχ. 3 μάγους, γρ. ἄλλους, σ. 35, στίχ. 2 εἰ δὲ ἀποθάνω, γρ. εἰ δὲ ἀποθάνω, σ. 120, στίχ. 10 οὕτω, γρ. οὕτω, σ. 173, στίχ.

Παρατηρούνται επίσης μικρές διαφορές στα στοιχεία—π. χ. τὰ κεφαλαία στήν έκδοση Β' έχουν μικρότερα διαστήματα, τὸ διπλὸ γ στήν έκδοση Α' γράφεται γΓ ἐνῶ στήν Β' γράφεται γγ, τὸ κόππα στήν έκδοση Α' εἶναι γωνιώδες ἐνῶ στήν Β' καμπύλο κά.

Στήν Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη ὑπάρχουν δύο ἀντίτυπα τῆς Α' έκδοσης (1805). Ἀντίθετα τὰ τρία ἀντίτυπα τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς εἶναι τῆς Β' έκδοσης (1841). Στὰ δύο μάλιστα ἀπ' αὐτὰ ὑπάρχει μικρὸ τεμάχιο χαρτιοῦ, 0,11×0,08, ἐπικολλημένο στὸ μέσα μέρος τοῦ ἐξωφύλλου, ποὺ γράφει τὰ ἐξῆς: «Ἐκδίδεται νῦν τὸ δεῦτερον ὑπὸ Α. Πουλῆ. Ἐν Ἀθήναις ἐκ τῆς τυπογραφίας Κ. Ἀντωνιάδου, Ὁδὸς Ἐρμοῦ, ἀνω τῆς Καπνικαρέας 1841».

Ἔτσι, σύμφωνα μὲ ὅσα εἶπαμε πάρα πάνω, τὸ ἕνα ἀπὸ τὰ ἀντίτυπα τῆς Μονῆς Θεολόγου τῆς Πάτμου ἀνήκει στήν έκδοση τοῦ 1805 καὶ τὸ ἄλλο στήν έκδοση τοῦ 1841. Τὸ δεῦτερο ἀντίτυπο παρουσιάζει συνάμα πρόσθετο ἐνδιαφέρον: ἔχει στὸ τέλος ἕνα κατάλογο συνδρομητῶν (109 ὀνόματα), ποὺ ὑπάρχει μόνο σὲ ἕνα ἀπὸ τὰ ἄλλα ἀντίτυπα ὅσα ἐξετάσαμε (Βιβλιοθήκη Βουλῆς). Εἶναι τυπωμένος σὲ ξεχωριστὸ μονόφυλλο στὸ τέλος τοῦ βιβλίου χωρὶς σελιδαρίθμηση. Ἡ ἀπουσία τοῦ καταλόγου αὐτοῦ ἀπ' ὅλα σχεδὸν τὰ ἄλλα ἀντίτυπα ποὺ ἐρευνήσαμε, ἴσως ὑποδηλώνει ὅτι προστέθηκε μεταγενέστερά, δηλαδὴ μετὰ τὴν κυκλοφορία ὠρισμένων ἀντιτύπων τοῦ «Προδρόμου Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης».

Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ὁ δεῦτερος ἐκδότης θέλησε νὰ δώσῃ πανομοι-

2 τὰ τῆς Κίρκης νίπτρα, γρ. τὰ τῆς Κίρκης, Νίπτρα, σ. 235, στίχ. 6 ἡμύναιο, γρ. ἡμύναιο κά. Σὲ ἐλάχιστες μόνο περιπτώσεις ὁ νέος ἐκδότης δὲν ἔχει συμμορφωθῆ μετὰ τὶς ὑποδείξεις τῶν διορθώσεων τῆς Α' έκδοσης, π. χ. στή σ. 46, στίχ. 14 ἐπιμισθώσαντες, γρ. ἀπομισθώσαντες, σ. 91 στίχ. 3, ἀφάλασθαι, γρ. ἀφαλισθαι, σ. 210 στίχ. 26 τοῖς τελευτώσιν, γρ. ἐπὶ τοῖς τελευτώσιν, σ. 221, στίχ. 20 τοῦ Ἰουδαίων, γρ. τοῦ τῶν Ἰουδαίων (τὴν διόρθωση αὐτὴ ἔχει ἡ σελίδα τῶν παροράματων στήν έκδοση Β', ἀλλὰ λανθασμένα παραπέμπει στήν σ. 210), σ. ς στ. 1-2 ῥίπινοι... ἀλλὰ τοὺς ῥίπινοισιν εἰς ἐκείνους, γρ. Σκορπίζουσι... ἀλλὰ τοὺς σκορπίζουσι δι' ἐκείνους (στήν έκδοση Β' δὲν διορθώθηκε ἀλλὰ στὰ παροράματα ὑποδεικνύεται πάλι στὸν ἀναγνώστη νὰ κἀνῃ τὴν διόρθωση). Ἐπίσης παρατηρεῖται ὅτι στήν έκδοση Β' ἔγιναν διορθώσεις σφαλμάτων, ποὺ δὲν ἀναγράφονται στήν σελίδα τῶν «ἡμαρτημένων» στήν Α' έκδοση, ὅπως π.χ. σ. α Ζωσιμαδων, γρ. Ζωσιμάδων, σ. 269, στίχ. 20, εκ, γρ. ἐκ κά. Οἱ παροπομπές στήν έκδοση Α' γίνονται στήν σελίδα καὶ στὸν στίχο, ἐνῶ στήν έκδοση Β' στήν σελίδα καὶ στὸ κεφάλαιο

4. Στὴν σ. 425 ἀντίθετα, ἡ έκδοση Α' γράφει τὴν λέξη «συγγραφέων» μὲ γγ, ἐνῶ ἡ έκδοση Β' μὲ γΓ.

ότυπη έκδοση «άπαράλλάκτως με τὸ πρωτότυπον», ὅπως γράφει στὴν προκήρυξή του, καὶ θεώρησε σκόπιμο νὰ κρατήσῃ τὸ «ἐν Παρισίοις ΑΩΕ». Ἄν εἶχε σκοπὸ νὰ τὴν κυκλοφορήσῃ ὡς κλειψίτυπη έκδοση, ὅπως ἀναφέρει ὁ Γεννάδιος, δὲν θὰ τύπωνε τὸ μονόφυλλο μετὰ τὴν προκήρυξή τὸν Ὀκτ. τοῦ 1841 καὶ τὸ ἄλλο τεμάχιο χαρτιοῦ, ποῦ δηλώνουν σαφέστατα ὅτι πρόκειται γιὰ Β' έκδοση στὴν Ἀθήνα τὸ 1841.

Στὰ πρῶτα χρόνια τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους ἔχομε πολλές περιπτώσεις πανομοιούτων ἀνατυπώσεων, ὅπου εἴτε δὲν δηλώνεται ὅτι πρόκειται γιὰ ἀνατύπωση καὶ μπαίνει ἢ ἴδια ἀκριβῶς σελίδα τίτλου εἴτε ὑπάρχει κάποια ἔνδειξη στὸν τίτλο ἢ καὶ μέσα στὸ σῶμα τοῦ βιβλίου. Στὴν περίπτωση τοῦ «Προδρόμου Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης» δὲν ἔχομε καμμιά ἔνδειξη στὴν σελίδα τοῦ τίτλου ὅτι εἶναι Β' έκδοση, μόνο οἱ μικροδιαφορὲς ποῦ σημειώσαμε πάρα πάνω δείχνουν ὅτι ὑπάρχει κάτι τὸ διαφορετικὸ καὶ οἱ προκηρύξεις τοῦ ἐκδότη τὸ ἐπιβεβαιώνουν.

Λουκία Δρούλια

5. Παράδειγμα τέτοιας ἀνατύπωσης εἶναι καὶ τὸ «Δοκίμιον περὶ πατριωτισμοῦ πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν Ἰονικῶν Ἐπιτῶ Νήσων ἀφιερωθὲν ὑπὸ Ε.Φ. Ἐν Φιλαδελφείᾳ 1817», ποῦ ἀποδίδεται στὸ Ν. Σκουφο. Ἀνατύπωση τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ἔγινε μετὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, ὅπως συμπεραίνει κανεὶς ἀπὸ μιὰ σημείωση στὸ τέλος τοῦ βιβλίου· στὴν σελίδα τοῦ τίτλου ὁ δεῦτερος ἐκδότης ἐκράτησε τὴν ἴδια χρονολογία καὶ τὸν ἴδιο τόπο ἐκδοσης, σημείωσε ὅμως ὅτι πρόκειται γιὰ Β' έκδοση. Πρβλ. E. Legrand, *Bibliographie Ioniennne*, ἀρ. 906 καὶ Γκίνης-Μέξας, *Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 1800-1863*, ἀρ. 961 καὶ 962.